

תצוה: אי שויון בנטל

בפרשת השבוע, מופיעה לראשונה ההוראה למנות כהנים לעבודת המקדש. אמנם, אהרן והכהנים נזכרו כבר במעמד הר סיני, אך שם לא הוסבר מדוע נבחרו ומה תפקידם. שם גם נחלקו חכמים הכהנים שבהם דובר הם הבכורות או בני אהרן. רק בפרשתנו מדובר במפורש על בחירה באהרן ובבניו לתפקיד הכהונה במקדש: משה נצטווה להתקין להם בגדי קדש, לקדש אותם לעבודתם. מתוך תיאור הבגדים וסדר ההקדשה נשמעים גם פרטים אודות תפקידם של הכהנים במקדש.

בחירתם של הכהנים מטילה על כתפיהם תפקיד אחראי, ומקנה להם גם חובות וגם זכויות יתר. קרח ועדתו התלוננו על בחירה זו בטענה "כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה'", ומדוע תתנשאו על קהל ה'". קרח טען לשוויון – גם בזכויות, גם בנטל. משה רבנו - בצו ה' - דחה את שיטתו של קרח וקבע באופן ברור, שחלוקת הנטל, האחריות, הזכויות והחובות אינה שוויונית.

מאז ועד היום, תפיסת השוויון הפשטנית זרה למחשבת התורה ולמצוותיה. עם ישראל מתחלק למעמדות לפי התפקידים של המקדש: כהנים לויים וישראלים. בעקבותיהם מונה המשנה עוד שבעה סוגים של מעמדות הנבדלים זה מזה בסדר היוחסין והנישואין. העם מתחלק גם בחלוקות נוספות: הבחנה בין גברים ונשים בהיקף חיובם במצוות. הבחנה בין תלמידי חכמים ועמי הארץ, לפי מידת עיסוקם בתורה והתחייבותם לדקדוק המצוות. או החלוקה הקדומה לשבטים, שכל אחד מהם אופיין, בברכת יעקב ובברכת משה, לפי תפקידי, תחום התיישבותו ואורח חייו. אי-השוויון בחלוקת התפקידים, ובחובות ובזכויות הנובעות מכך, אינו סותר את ההנחה שכל בני האדם נבראו בצלם א-להים, כולנו בני אב אחד אנחנו, ואין אדם יכול לומר לחברו "אבא גדול מאביך". כמאמר המשנה במסכת סנהדרין. כל אדם מישראל הוא עולם מלא, בלי להבחין בין המעמדות והתפקידים השונים.

קיים בלבול גדול ב"שיח השוויון" בן זמננו, בין מושגים שונים של שוויון. חז"ל הביעו את ביקורתם על שוויונות שאינה מבחינה בייחוד של כל אדם וקבוצה ואינה מכבדת את ערך האינדיבידואליות – הן של היחיד והן של קבוצות בחברה. הם זיהו את הדגם הזה של השוויונות כמידת סדום, או "מיטת סדום": על פי האגדה, כל אורח שהגיע לסדום היה חייב להתאים עצמו למיטה באורך קבוע. אם היה גבוה מדי, היו מקצצים אותו, ואם קצר מדי – היו מותחים אותו. ניחוח של סדומיות שכזאת עולה מן הדרישה לחינוך שווה לכל או שירות שווה לכל. שהרי כל העוסקים במערכת החינוך וכל העוסקים במערכות השירות אמונים על דיפרנציאליות הנובעת מן הצורך להעניק לכל אדם את התנאים ההולמים לכישוריו, ולהפיק מכל אחד את המיטב לפי יכולותיו.

הכהנים נבחרו לשרת בקודש, מכיון שאי אפשר שכל עם ישראל ישרת במקדש. תפקיד נוסף שהוטל על הכהנים הוא העיסוק בתורה: בלימודה והוראתה. אמנם, כל אדם מישראל חייב בתלמוד תורה, אבל על הכהנים הוטלה החובה להתמסר לעיסוק זה באופן מלא. כשם ששבט יששכר נחשב לשבט שממנו יוצאים דיינים ומורי הוראה, ושבט זבולון נחשב לשבט של יורדי ים וסוחרים. הרמב"ם, בפסיקה מפורסמת בסוף הלכות שמיטה ויובל, קבע שלא רק כהנים ולויים, אלא כל אדם מישראל שנדבדבו לבו, יכול להצטרף אל נושאי משא התורה, על חובותיהם וזכויותיהם: "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם (!) אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו, לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים. הרי דוד עליו השלום אומר: ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי". (רמב"ם שמיטה ויובל יג, יג). בכך צמצם הרמב"ם במעט את ביקורתו של קרח וטענתו "כי כל העדה כולם קדושים". אמנם, לא כל אדם יכול לכהן בעבודת המקדש, אבל כל אדם יכול להצטרף לחברת הכהונה בהיבט של התמסרות לעיסוק בעבודת ה' כל ימיו.

הרמב"ם, כנביאי ישראל לפניו, אינו מכיר בזכויות נטולות חובות. לא די בהיות האדם משתייך למשפחת הכהונה או לחברת הלומדים ועובדי ה', עליו גם לשאת את המשא, לעזוב את "עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם", ולהקדיש את חייו למלא את המשימה שהוטלה עליו, או שנטל על עצמו – לשרת בקודש. כאשר הכהנים אינם ממלאים את תפקידם, וסבורים שהיחס השבטי או ההשתייכות החברתית מקנות להם זכויות יתר, הם הופכים, בלשונו של הנביא, ל"בוזי שמי" (מלאכי א') ובלשון חכמים: מחללי שם שמים.

מובן, ששאלת הייחוד והשוויון אינה נוגעת רק לכהנים. היא נוגעת לכל קבוצה של בעלי תפקיד הכרוך בחובות ובזכויות יתר. בתוך הצבא מוכר המתח שבין "הטובים לטיים" ולוחמי היחידות המובחרות לשאר החיילים. או המתח ואי-השוויון שבין הלוחמים הקרביים לחיילי העורף. בחברה האזרחית מוכר המתח שבין אישי השלטון והשררה לבין שאר האזרחים. וכך הדבר באקדמיה ובמערכות החינוך, בכלכלה ובמנהל. כל עוד נשמר איוון

סביר בין מילוי החובות, נשיאה בנטל, לבין הזכויות המוקנות מכוחו של התפקיד ולשם ביצועו – ההדיוטות מחוסרי הזכויות מוכנים לקבל זאת. אפשר להבין מדוע לוחמים ביחידות מובחרות מקבלים תנאי שירות שונים, מדוע לחברי כנסת יש חסינות, מדוע האוניברסיטאות והמכללות זוכות לתמיכה תקציבית מן המדינה, ומדוע לחברות מסוימות מגיעות הקלות מס חריגות. אולם כאשר זכויות היתר הופכות להיות אחוזות של מיוחסים, מתעוררת ביקורת ציבורית, לא כזו של קרח, אלא כזו של אחד מצאצאיו – שמואל הנביא. שמואל הוא שניבא לעלי הכהן את נבואת החורבן של משכן שילה, בהאשימו את בני עלי בכך שהפכו את המשכן לאחוזתם הפרטית, ואת כהונתם – לשררה במקום שירות.

מפרשת חורבן משכן שילה למדים, שאבדן הרגישות של הכהנים לאחריותם ותפקידם, אינו מזיק רק להם ולכהונתם אלא הוא עלול להחריב את המקדש שהם מופקדים עליו. ובהקבלה לכל המוסדות שמנינו לעיל, הסתאבות הפעילים: הקצינים או השרים, המנהלים או הפקידים, אינה נרשמת רק לחובתם, אלא ממאיסה את המוסד כולו בעיני הציבור. וכשפוש הנגע בחברה כולה, אזי המימסד כולו נמצא מאוס ומגונה, ומתעוררת התנגדות ציבורית רחבה, שתחילתה במחאה וסופה לעתים במהפכה. וכך הדבר גם ביחס לעולם הישיבות. גדולי ראשי הישיבות כבר התבטאו בעבר על כך, שהסכנה בהסתאבות החברה הישיבתית אינה רק לאותם הנושאים שם התורה לשווא, אלא היא עלולה לגרום לחורבנו של עולם הישיבות כולו.

אמור מעתה: אין שוויון בנטל, מפני שאין שוויון בחלוקת התפקידים בחברה. אין, ולא יכול להיות, לפי טבעו של עולם. אבל יש דרישה לאיזון הולם בין החובות לבין הזכויות הניתנות לאדם או לקבוצה חברתית. משגובר הצד האחד על הצד האחר, עולה הצורך לאזן ביניהם: אם על ידי דרישה מן ה"כהנים" למלא את שליחותם וכהונתם במלואה, ואם על ידי שלילת זכויות היתר שאינן מוצדקות עוד.

נר זכרון לאמי מורתי, אהובה בת בנימין ורבקה יהודית, נלב"ע ט"ו אדר א', תשס"ח.